

Örkény István: Kenyér

Hetven deka volt a napi fejadag.

Reggel hatkor osztották a kenyeret. Reggelente minden barakkból nyolc-tíz ember fölkelt, kihúzta maga alól a lepedőt, és elindult a pékség felé. Majdnem egy kilométert kellett gyalogolni, mert a pékség a táborban volt ugyan, de a lakóbarakkoktól távol, ott, ahol a konyha, a ruharaktár meg a fürdő. Egy kis irtatlan erdősávon vitt keresztül az út, s a kenyérhordók csoportba verődve és fegyveres őrség kíséretében vágtak neki az ösvénynek, mert eleinte megesett, hogy leütötték őket.

Úgy, ahogy feküdtünk, mindig a következő nyolc volt a soros. Előbb az alsó priccsen alvók mentek kenyérért, aztán a felső priccsre került sor, de ha valaki állandó éjszakai munkára járt, teszem azt, fűtő volt a fürdőben, vagy a fűrésztelepre járt ki esti műszakban, az fölmentést kapott a kenyérhordás alól. Csakhogy senki sem vette igénybe a fölmentést, mert a pékeknél mérés közben mindig lehullott egy-két kenyérdarab, és aki nyitva tartotta a szemét, az mindig talált itt-ott, a mérleg alá beszorulva vagy a péklapátra ráragadva egy kis gyürkét. Senki sem szólt érte, ha a vételezők zsebre vágta az ilyen hulladékot.

Közös megállapodás szerint tehát barakkonként nyolc-nyolc ember hozta haza a kenyeret, plusz a barakkparancsnok vagy ennek helyettese. A valóságban azonban nagyobb volt ez a szám. Sokan ugyanis nem bíztak a vételezőkben, akik (ha a barakkparancsnok vagy a helyettese nem nézett oda) esetleg benyúlhattak a lepedőbe, és jókorákat törhettek a kenyérből; ezért aztán olyanok is, akik nem voltak sorosak, elindultak a vételezőkkel, megvárták őket a pékség előtt, és hazakísérték a kenyeret. Körülbelül hét óra volt, amikor a vételezők megérkeztek. Ledobták a lepedőket a földre, és hozzáláttak a kenyér szétméréséhez.

Egy-egy barakk létszáma négyszáz fő körül mozgott. Majdnem másfél évig tartott, amíg a hetvendekás adagok kiosztására sikerült olyan módszert egy olyan módszert találni, mely többé-kevésbé mindenkit kielégített. A barakkparancsnok maga elé tett egy hosszú furnérlapot,

rajta a barakkalakók névsorával és egyes nevek előtt csillagokkal. A csillag azt jelezte, hogy ki mikor kapta a púpját a kenyérnek. Az volt a vélemény, hogy a kenyér végének nagyobb a tápértéke, mint a közepéről szelt karéjoknak; eleinte sorsolással osztották ki a sercliket, de ez a megoldás nem lehetett tartós. A sorsolás idővel minden téren megbukott, nemcsak a kenyér szétmérésénél, hanem a többi ételkészítésénél is. A tapasztalat azt mutattam hogy a sors mindig részrahló, s ebből kifolyólag ingerült szóváltásokra, sőt verekedésekre is sor került.

A barakkparancsnok felolvasta, hogy ezen a napon kik kapják a kenyérvégeket. (Ő maga, a helyettese, továbbá az aznapi éjszakai barakkügyeletes, a sorrendtől függetlenül, mindig a kenyér púpját kapta.) Eközben valaki meggyújtotta a kis petróleumlámpát, s ennek fényében összeállították a mérlegeket. Ezek olyan formájúak voltak, mint a patikamérlegek. Furnérlemezből, cukorspárgából és lécdarabokból készültek: az egyik sepenyőbe beletették a hetvendekás súlyt helyettesítő megszámozott kavicsokat, melyeket időnként hozzámértek a konyhai sárgaréz súlyokhoz. Amikor a mérlegek álltak, s lassan csillapodó, egyenletes kilengésük tanúsította, hogy semmiféle csel, csalás, ragaszték vagy alátét nem zavarja munkájukat, akkor a kenyérvágó hozzálátott a négyszázegynéhány adag kiporciózásához.

A kenyérvágó ugyanolyan ember, mint a többi. A kenyérvágásért nem jár neki semmi, még a púpa sem. Persze, a kenyérvágó kérhette volna - némelyik barakkban meg is tette - a mérleg köré lehulló morzsákat, de ez a kicsinyesség jele lett volna. Kicsinyes ember nem való kenyérvágónak. Kenyérvágónak olyan ember való, aki mindenki bizalmát bírja, akinek van érzéke a súlyelosztáshoz, és akinek a kenyér puszta szagolása, érintése, szeletelése és méricskélése örömet okoz.

A kenyér színe: majdnem fekete. Formája: téglalap. A kenyérvágó mindenekeelőtt hosszában kettészeli a téglányt, aztán pedig keresztbem egymással párhuzamos vágásokkal, nyolc egyforma karéjra vágja. Ez összesen tizenhat szelet. Egy-egy ilyen szelet gorombán hetvendekás. Amikor az összes kenyereket így módon fölszeletelte, boszorkányos gyorsasággal leméri őket, két mérlegen egyszerre. Amelyik egy hajszállal több, abból lecsíp egy darabkát, amelyik kevesebb, arra rádob egy falatot. Ezt a falatot lovacsának hívják, s az ilyen lovacsák adagok, nem tudni miért, nagy becsben állnak. Ameddig a mérleg karja be nem áll a vízszintesbe - így szól az íratlan megállapodás -, addig a kenyérvágónak tilos kivenni az adagot a serpenyőből. Amíg a négyszáz-egynéhány le nem mérte, addig senki sem nyúlhat a kenyérhez. Előfordul ugyanis, hogy minden vigyázat ellenére két-három adag többlet mutatkozik, vagy pedig (ami, sajnos, gyakoribb) néhány adag hiányzik. A kenyérvágó a lemért adagokat szép sorban és rendben lerakja a környező priccseken, s ha többlet vagy hiány mutatkozik, akkor a négyszázegynéhány adag megszaporodik vagy megfogyatkozik egy négyszázegynéhányad résszel.

Ilyenkor mutatja meg a kenyérvágó, hogy valóban művésze-e ennek a munkakörnek. Ehhez ugyanis már nem veszi igénybe a mérleg segítségét. Ha például a négyszázegynéhány porcióból két és fél adag hiányzik, akkor a kenyérvágó mind a négyszázegynéhány karéjból lecsippent egy-egy sarkocskát. Mindenki tudja, hogy a kenyérvágó pontosan annyit vesz le a kenyérből, amennyi okvetlenül szükséges. Amikor aztán kikerekedik a két vagy három hiányzó porció, akkor a kenyérvágó meg szokta kérdezni:

- Lemérjem ezeket?

Egyszer esztendően fordul elő, hogy valaki szaván fogja a kenyérvágót, és leméreti vele ezeket a körömnagyságú vagdalékokból összeszedett adagokat. Erre a kérdésre általában nem szokás válaszolni, annak jeléül, hogy a mérést, valamint a pótagagok összececsípetését mindenki igazságosnak tartja. Ezek után a barakkparancsnok - fekhelyek szerinti sorrendben - kiosztja a kenyeret. Legelőször azokat szólítja, akiknek púpja jár, s ezeknek a neve mellé berajzol egy csillagot. Amikor az összes kenyérvégek elfogytak, akkor aztán mindenki megkapja az adagját.

Ami morzsa szállítás közben lehullott, és a lepedőben maradt, azoknak jut, akik a lepedőt adták. A kenyérvágó szétszedi a mérlegeket, ládájaiba zárja a súlyokat, s végül összesöpri azokat a morzsákat, melyek a mérleg körül maradtak az asztalon. Egy kis púp lesz belőlük. Annyi, amennyiből jóllakik egy madár. A kenyérvágó minden reggel meg szokta kérdezni:

- Ezzel a kis maradékkal mi lesz?

A barakk lakói, akik hajnal óta el nem mozdultak a kis petróleumlámpa fényköréből, s végignézték a kenyér érkezését, lerakását, szétvagdosását és kiosztását, még most sem oszlanak szét. Amíg a közös kenyérnek egyetlen morzsája látható, senki sem mozdul a helyéről. De erre a maradék morzsára mégsem tart igényt senki. Nézni nézik azt a kis halmot az asztalon, de mégsem mondják, hogy "add nekem". Sőt, a legtöbbször így szól valaki:

- Edd csak meg, öregem.

- Nekem nem kell - mondja a kenyérvágó, és a barakkparancsnokhoz fordul.

- Mit csináljak ezzel a kenyérral?

- Mit tudom én - mondja a barakkparancsnok. - Egye meg valaki.

Erre azonban nem akad vállalkozó. A kenyérvágó már menne a dolgára, de nincs szíve sorsára hagyni ezt a kis morzsalékot. Belenéz a tömegbe, várakozásteljesen néz körül, de senki sem mozdul. Egy kis idő múlva megszólal a barakkparancsnok.

- Egye meg az, aki a legéhesebb.

Erre sem válaszol senki. Amikor már túl hosszúvá nyúlik a csönd, a barakkparancsnok idegesen megismétli a fölhívást.

- Kell vagy nem kell? Ne húzzuk az időt, emberek.

Mindenki áll, nézi azt a merékra való morzsalékot, de senki sem lép ki a tömegből. A kenyérvágó még egyszer körülnéz, és vállat von.

- Bánom is én. Legalább söpörje le valaki az asztalt.

Priccse felé fordul, a tömeg utat nyit neki, s ő eltűnik a homályban. A többiek még álldogálnak egy kis ideig, aztán ők is szétoszlanak lassan. Az a merék morzsa mindennap az asztalon marad.